

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology
ISSN: 2147-8171
Cilt / Volume: 6 • Sayı / Issue: 11 • Sayfa / Pages: 287-307

La'lizâde Abdülbâkî'de Velâyet Anlayışı

The Concept of Custody of La'lizâde Abd al-Bâkî

Dr. Haluk ENÖNLÜ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
PhD, Eskişehir Osmangazi University, Institute of Social Sciences,
Eskişehir, Turkey
henonlu@yahoo.com.tr
orcid.org/0000-0001-8597-0214

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 28.06.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 17.09.2019
Yayın Tarihi / Published : 20.09.2019

Atıf Bilgisi / Cite as: Elönlü, Haluk. "La'lizâde Abdülbâkî'de Velâyet Anlayışı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Eylül 2019): 287-307.
<http://doi.org/10.5281/zenodo.3451390>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
/ This article has been reviewed by two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of
Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <http://dergipark.gov.tr/esoguifd>

La'lîzâde Abdülbâkî'de Velâyet Anlayışı¹

Öz ► İslam tasavvufunda velâyet anlayışı ilk dönemlerden itibaren en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Sûfilerin de iştirak ettiği bu tartışmaların temelinde, “Kimler velidir?”, “Veli olmanın şartları nelerdir?” ve “Velilerin sahip olduğu hususi lütuflar nelerdir?” gibi soruların olduğu söylenebilir. Bu tartışmalara iştirak edenlerden biri de La'lîzâde Abdülbâkî'dir. La'lîzâde Abdülbâkî, XVI. yüzyılın son çeyreğinde ve XVII. yüzyılın ilk yansında Osmanlı Devleti'nde yaşamış Melâmî meşrep, aynı zamanda Nakşi bir Türk mutasavvıftır. La'lîzâde Abdülbâkî'nin velâyet anlayışı aşk ve cezbeyle dayanan ve Vahdet-i vücud temelli bir velâyet anlayışıdır. Bu açıdan bakıldığında, onun velâyet anlayışının temelini Bayramî-Melâmîliği'nin velâyet anlayışının oluşturduğu söylenebileceği gibi İbnü'l-Arabî'nin etkisini de görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, La'lîzâde Abdülbâkî, velâyet, kerâmet, aşk.

The Concept of Custody of La'lîzâde Abd al-Bâkî

Abstract ► The concept of custody in Islamic Sufism has been one of the most debated issues since the early periods. On the basis of these discussions, in which the Sufis also participated, it can be said that there are questions such as “Who are a saint?”, “What are the conditions of being a Saint?” and “What are the special blessings that saints have?”. One of those who participated in these discussions was La'lîzâde Abd al-Bâkî. La'lîzâde Abd al-Bâkî, who lived in the last quarter of the 17th century and in the first half of the 18th century in the Ottoman Empire is Malami pastor and also a Naqshî Turkish sufi. La'lîzâde Abd al-Bâkî's understanding of custody is based on love and temptation and is based on Wahdat al vücud. When viewed from this angle, it can be said that the concept of custody of Bayramî-Malâmî constitutes the basis of his understanding of custody, and it is possible to see the influence of Ibn al-Arabi.

Keywords: Mysticism, La'lîzâde Abd al-Bâkî, custody, miracle, love.

Extended Abstract

The concept of *custody* and *saint* is one of the most fundamental issues of Sufism. This concept has been discussed in detail throughout the history of Sufism and different views have been put forward. It is possible to see these different views among the Sufis.

¹ Bu makale Haluk Enönlü tarafından hazırlanan “La'lîzâde Abdülbâkî Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Actually, On the basis of these discussions, in which the Sufis also participated, it can be said that there are questions such as “Who are a saint?”, “What are the conditions of being a Saint?” and “What are the special blessings that saints have?”. While some accept the ones who constantly obey Allah, stay away from rebellion and avoid lusts as a Saint, some also accept the ones who abandon their own existence and self and reach to infinity by means of divine love.

According to sufis, custody is obtained by worship and Proximity to God is achieved through the heart. But sainthood is not achieved by working. Sainthood is the grace from Allah. But saint must this demand from Allah. In other words, because of that saints worship and obey to Allah, Allah raises them to custody level and Allah gives some special graces to saints, like miracle and protects them against sins. These are reward which are given by Allah to saints, because of their worship and their obedience.

Sufis generally divide custody into two. One is general custody, the other is private custody. General custody is for all müslims, but private custody is for some private müslims. Which is important in terms of sufis, is private custody.

All these issues which are mentioned had discussed throughout Sufism history. One of those who participated in these discussions was La'lîzâde Abdülbâkî. La'lîzâde Abd al-bâkî, who lived in the last quarter of the 17th century and in the first half of the 18th century in the Ottoman Empire is Melami pastor and also a Naqshi Turkish sufi.

According to La'lîzâde Abd al-bâkî, saints are conditioned by the sharia and they worship a lot. They haven't bad habits and have good morality. They have spiritual level and this and saints just are known by Allah. Especially, saints who are in the private level, get the light of Allah.

According to La'lîzâde Abd al-Bâkî, the ways that lead the saint to Allah are as many as the number of creatures. However, these paths can be divided into three groups. The first one is *the Tariq al-Ahyâr* that is the way of worship, second one is *the Tariq al-Ebrâr* that is the way of the owners to fight with self and the third one is *the Tariq al-Şuttar* that is the way of love owners.

According to La'lîzâde Abd al-Bâkî, the biggest saints are those who prefer the path of love and Divine attraction. Because love and Divine attraction are the

most shortest and sharpest way to being reached to Allah. According to him, Among saints, the highest grade is the Melamis. Because they also prefer the path of love and Divine attraction for reaching to Allah. Melamis is a group of saints. They are always with Allah and always worship. They love Allah. Allah loves them. No one knows the state of melamis. They are hidden among people. They have the most highest grade.

According to the general acceptance, prophets are considered sinless, saints are considered protected. Also according to La'lîzâde Abd al-Bâkî, Allah gave special grace to saints and protected them against sins. Prophets are sinless, but saints are protected by Allah. Saints have sins, but Allah forgives them because of their repentance.

Prophets and saints have given some miracles by Allah. But, this miracles niether belong to prophets nor saints. They belong to Allah. Prophets are given miracles to prove their prophecy. Whereas, saints are given miracles to prove the prophecy of their prophet. This is the different between prophets miracles and saints miracles. By other words, the other important point is that graces which is given to saints by Allah is not belong to saints. They are given to saints by Allah for strengthening their faith and proving the prophecy of their prophet. According to La'lîzâde Abd al-Bâkî, if saints have miracles for strengthening their faith, in this time, they have to hide it. But, if saints have miracles for proving the prophecy of their prophet, in that time, they have to Show it.

As a result, it can be said that La'lîzâde Abd al-Bâkî's understanding of custody is based on love and temptation and is based on Wahdat al-vüçud. When viewed from this angle, it can be said that the concept of custody of Bayrami-Malamiyya constitutes the basis of his understanding of custody, and it is possible to see the influence of Ibn al-Arabi.

Keywords: Mysticism, La'lîzâde Abd al-Bâkî, custody, miracle, love.

Giriş

İslam âlimleri ilk dönemlerden itibaren velâyeti tasavvufun en temel konularından biri olarak kabul etmiş ve ona ayrı bir önem vererek farklı şekillerde yorumlamışlardır. İlk dönemlerde velâyet kavramı genel olarak tarif ve izah

edilirken, ileriki dönemlerde ise daha detaylı olarak ele alınmış ve farklı görüşler ortaya konmuştur. Bu farklı görüşleri sûfiler arasında da görmek mümkündür. Ancak sûfiler ilk dönemlerde veliyi genel olarak bütün gücüyle Allah'a itaat eden ve Allah'ın da gizli açık her hâlinde muhafaza ettiği kimse olarak tarif ederken, ilerleyen dönemlerde ise veliyi, kendi varlığını ve benliğini terk ederek fenâyâ eren, mazhar olduğu ilâhi sevgi vasıtasıyla bekaya nâil olan kimseler olarak tarif etmişlerdir. Ayrıca sûfilere göre Allah veli kullarını özel olarak muhafaza etmiş ve onları kerâmet ve manevî tasarruf gibi bir takım manevî nimetlerle nimetlendirmiştir. XVI. yüzyılın son çeyreğinde ve XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde yaşamış bir Melâmî meşrep olan La'lîzâde Abdülbâkî (1090/1679-1159/1746) de velâyet konusunu ele alarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Onun bu değerlendirmelerinin temelinde Bayramî-Melâmîliği'nin velâyet anlayışını görmek mümkün olduğu gibi İbnü'l-Arabi'nin etkisini de görmek mümkündür. Bu çalışmamızda öncelikle, tasavvufta genel olarak kabul gören velâyet anlayışı ele alınarak ortaya konacak, daha sonra da La'lîzâde Abdülbâkî'nin bu konudaki görüşleri izah edilecektir. Son olarak da bir değerlendirme yapılarak La'lîzâde Abdülbâkî'nin velâyet konusundaki görüşlerinin tasavvufî düşüncede nereye tekabül ettiğinin tespitine çalışılacaktır.

1. İslam Tasavvufunda Velâyet Anlayışı

Velâyet kelimesi sözlükte, yaklaşmak, yakınlık, himaye, akrabalık ve dostluk anlamlarında kullanılırken, *veli* kelimesi, dost, yakın olan, yardım eden, ihsan eden ve ihsan edilen gibi manalarda kullanılmaktadır.²

Terim olarak ise, “veli” kelimesinin, hem fâil hem de mef'ul vezninde olmak üzere iki anlamı vardır. Fâil olarak, Allah'a ibadet ve taatta devamlı olan kişiyi, mef'ul olarak ise de, her işi Allah tarafından görülen, Allah tarafından mütemadiyen nimetlendirilen kimseyi ifade eder.³ Kısaca, sürekli itaat halinde olan, isyandan uzak duran, şehvetlerden kaçınan âriflere *veli* denir.

Kuşeyri'ye (ö. 465/1072) göre bir kimsenin veli olabilmesi için bu her iki manaya da sahip olması gerekir. Bütün gücüyle Allah'a itaatte bulunması,

² Abdürrezzak Kemâlüddin el-Kâşânî, *Letâifu'l-A'lâm fi İşârâti Ehli'l-İlhâm, Tasavvuf Sözlüğü*, trc.. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 590; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 6. Baskı (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 522.

³ Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, (b.y: y.y.), 1304, 153.

Allah'ın da onu gizli açık her hâlinde muhafaza etmesi gerekir.⁴ Başka bir ifadeyle, Allah'a itaat ve ibadet eden bir kimseyi, Allah hususi inayeti ve lütfuyla koruduğu ve muhafaza ettiği takdirde o kimse velilik makamına ulaşabilir.

Alûsi'ye göre de *günaha karşı muhafaza edilmek* veliliğin şartlarından biridir. Ona göre *veli*, Allah tarafından himaye ve muhafaza edilen, Allah tarafından özel olarak korunan kişidir.⁵

“Veli” ve çoğulu “evliyâ” kelimeleri Kur’ân-ı Kerim’de yaklaşık olarak yetmiş iki defadan fazla geçmektedir.⁶ Kur’ân-ı Kerim’de mevcut olan veliler ile ilgili, “Allah iman edenlerin velisidir, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.” (el-Bakara 2/257), “Allah mü’minlerin dostudur.” (Âl-i İmrân 3/68), “İyi bilin ki Allah’ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar ki, iman edip takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da âhirette de müjde onlara! Allah’ın kelimeleri değişmez. İşte bu büyük kurtuluştur.” (el-Yunus 10/62-64) âyetleri dikkate alındığında, *velilerin*; iman edip takva sahibi olan, bundan dolayı da dünyada ve ahirette Allah’ın özel inâyetine mazhar olup kötü akıbetten emin olan insanlar olduğu anlaşılmaktadır.

“Onlar öyle kimselerdir ki, görüldükleri zaman Allah hatırlanır,”⁷ “Veliler Allah için birbirini seven kimselerdir.”⁸ “Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur. Kim benim velime eziyet ederse ona harp ilan ederim. Kulum farz kıldığım şeylerden daha üstün bir şeyle bana yaklaşmaz. Ben onu sevinceye kadar kulum nafileler ile bana yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevince onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum,”⁹ hadisleri dikkate alındığında, *velilerin*; iman eden, Allah’a yakın olacak kadar takvalı, görüldükleri zaman Allah hatırlanacak kadar güzel ahlak sahibi, Allah için seven, Allah için nefret eden kimseler olduğu söylenebilir.

⁴ Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 153; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 523.

⁵ Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsi, *Ruhu'l-Meâni*, nşr. Muhammed Ahmed el-Emed-Ömer Abdüsselâm es-Selâmi (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999-2000), 1: 146-150.

⁶ Hamdi Kızıler, “Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi’de Velâyet Tasavvuru”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyumu Bildirileri (Gümüşhane, 03-05 Ekim 2013)*, ed. İhsan Günaydın vd. (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013), 245-250.

⁷ İbn Mâce, “Zühd”, 4.

⁸ Müslim, “Birt”, 38; Tirmizi, “Zühd”, 53.

⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 256; Buhâri, “Rikâk”, 38.

Sûfiler genelde veliyi kendi varlığını ve benliğini terk ederek fenâya eren, mazhar olduğu ilâhi sevgi vasıtasıyla bekâyâ nâil olan kimseler olarak kabul ederler.¹⁰ Ebu Ali Cürçânî'nin ifadesiyle onlara göre veli, kendi halinden fenâ bulup her dâim Allah'ı müşâhede eden, her işi Allah tarafından idare ve sevk edilen ve Allah'ın dostluk nurlarına mazhar olan kimsedir.¹¹

Buraya kadar anlatılanların ışığında, *velilerin*, kendi varlığını ve benliğini terk ederek Allah'ta fânî ve mârifet-i ilâhiyyeye mazhar olan, Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen, her işi Allah tarafından sevk ve idare edilen, her dâim Allah'ın cemâlini seyreden ve sürekli ibadet ve taat ile meşgul olan müttaki kimseler olduğu söylenebilir.

Velilerin, velilik mertebesine yükselmesi taat ve ibadet,¹² Allah'a yakınlıkları ise, kalb ve mârifet sayesinde olur.¹³ Ancak sûfilere göre, veliler bu mertebeyi çalışarak değil, Allah'ın hususi lütfu ve inâyetiyle elde ederler. Çünkü bu lütf, Allah'ın ezelde takdir ederek dilediğine verdiği ilâhi bir lütuftur.¹⁴ Allah'ın kulunun kalbine ilka ettiği bir nurdur.¹⁵

Sûfiler velâyeti farklı şekillerde sınıflandırır. Hakîm Tirmizi'ye göre velâyet iki kısımdır. Birincisi, *Evliyâu Hakkillah*, ikincisi ise, *evliyâullah*'dir.¹⁶ *Evliyâu Hakkillah*, Allah'ın hukukuna riayet ederek yaşayan bütün müminler, *evliyâullah* ise, kurbet makamına ulaşmış kimselerdir.¹⁷ İbnü'l-Arabî ise nübüvvet ve velâyeti aynı çerçevede değerlendirerek nübüvveti, *nübüvvet-i âmme* ve *nübüvvet-i teşrî* olmak üzere ikiye ayırır. *Nübüvvet-i âmme*'yi peygamberler de dâhil olmak üzere *Allah dostu* dediği herkesi dâhil edecek şekilde geniş tutarken, *nübüvvet-i teşrî*'yi ise, vahiy olarak teşrî hüküm koyan kimselerle, yani resul ve

¹⁰ Ebu'l Alâ Afifi, *Tasavvuf, İslâm'da Manevi Hayat*, trc. Ekrem Demirli-Abdullah Kartal (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 263.

¹¹ Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 154.

¹² Ebu'l-Kâsım Mahmûd Zemahşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akvâl fi Vucûhi't-Te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1983), 2: 243.

¹³ Fahreddin er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, thk. Abdurrahman Muhammed (Kahire: y.y., 1933-38), 17: 126.

¹⁴ Afifi, *Tasavvuf, İslâm'da Manevi Hayat*, 259.

¹⁵ Abdurrezzak Tek, *Abdullatif Kudsi Hayatı, Eserleri ve Görüşleri* (Bursa: Emin Yayınları, 2007), 154.

¹⁶ Hakîm Tirmizi, *Hatmü'l Evliya*, thk. Osman Yahya (Beyrut: y.y., 1965), 117.

¹⁷ Salih Çift, "Tasavvufta Velâyet Kavramı: Hâkim Tirmizi Örneği", *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-2* (İstanbul: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2003), 123, 126.

nebilerle sınırlandırır. Umumi nübüvvete *velâyet* adını veren İbnü'l-Arabî, teşrî nübüvvetin sona erdiğini, ama umumi nübüvvetin ise devam ettiğini belirtir.¹⁸

Tasavvufta genel olarak kabul gören tasnife göre ise *velâyet* iki kısma ayrılır. Birincisi *velâyet-i âmme*, ikincisi *velâyet-i hâssa*dır. *Velâyet-i âmme*, iman edip takva dairesinde yaşayan, *velâyet-i hâssa* ise, iman edip takva dairesinde yaşamakla birlikte “*ihsan*” seviyesine ulaşmış ve Allah tarafından özel olarak muhafaza edilen kimselerin temsil ettiği *velâyet*tir. Sûfiler açısından önemli olan *velâyet*, hususi *velâyet* olarak kabul edilen *velâyet-i hâssa*'dır.¹⁹

*Velâyet*in çeşitleri hakkında farklı görüşler olsa da, genel olarak, mahiyet itibarıyla hepsinin aynı olduğu söylenebilir. *Biri*, iman edip takva dairesinde yaşayan bütün mü'minler için söz konusu olan *velâyet*, *diğeri ise* iman, İslam ve ihsan şuuruna ererek, Allah'a hususi kurbet kazanmış olan kimseler için söz konusu olan *velâyet*tir.

Velilerin özelliklerinden biri de kerâmet sahibi olmalarıdır. Allah veli kullarına genel ve hususi olmak üzere bazı lütuflarda bulunur. Bu lütuflar her veli için farklı farklı tecelli eder. Velilerin mazhar olduğu bu lütuflara ileride temas edilecektir.

2. La'lizâde Abdülbâkî'ye Göre Velâyet Anlayışı

La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, veliler, şeriata bağlı, ibadet ve taat ile meşgul olan kimselerdir. Ona göre, kâinattaki varlıklar nasıl birbirinden farklı ise, evliyânın da Allah katındaki mertebeleri birbirinden farklıdır.²⁰ Onların bir kısmına, “*ahyâr*”²¹, bir kısmına da “*ebrâr*”²² denir. Bunların melekî sıfatları,

¹⁸ Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Arabî et-Tâi el-Hâtimî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, nşr: Osman Yahya (Beyrut: Daru'l-Sadr, 1405/1985), 7: 100-103; 10: 285; 11: 251; 12: 185. Ayrıca bkz. Çağfer Karadaş, “Tasavvufta Peygamberlik Tasavvuru”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1, (2010), 32-33.

¹⁹ Ebubekir Muhammed b. İshak Buhari Kelâbâzi, *et-Ta'arruf li-Mezhebi ehli't-Tasavvuf*, thk. Arthur John Arberry (Kahire: y.y., 1933), 47.

²⁰ La'lizâde Abdülbâkî, *Mebde ve Meâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 636, 7b.

²¹ Ahyâr: Hayırlılar, hayır ehli, herkese faydası ve iyiliği dokunan kimseler, tas: Üç evliya zümresinden biri (Abdâl, Nücebâ, Ahyâr), çok ibadet, hayırlı iş ve iyi ahlakla kurtuluşa erişileceğine inananlar ve böyle davrananlar, gavs, yediler. Bkz: Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2016), 31.

²² Ebrâr: İyiler, fazilet ehli, tas: Mutavassıt, orta halli mutasavvıflar. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 115.

hayvani sıfatlarına galebe çalmış, beşeri zâfiyetleri ise yok olmuştur. Kötü hasletlerden kurtularak bâtinlerini mârifet-i ilâhiyye ile aydınlatmış, zâhirlerini ise salih amel ve güzel ahlak ile süslemişlerdir. Ahlak-ı Muhammediyye ve tabiat-ı Ahmediyye'ye mazhar olmuşlardır.²³

La'lîzâde Abdülbâkî'nin ifadesine göre evliyâullahtan bir zümre daha vardır ki bunlara "*Harâbâti*"²⁴ ve "*Melâmi*" denir. Bunların mertebesi diğer bütün velilerin mertebelerinden daha yüksektir. Bunlar Harâbâti ve Melâmi olarak isimlendirilmeleri yanısıra, "*Ahfiyâ*"²⁵ ve "*Şuttâr*"²⁶ olarak da isimlendirilirler. *Ahyâr* ve *ebrârın* en büyük arzusu bunların mertebesine ulaşmaktır. Bunlar kalblerini muhabbetullah nuru ile nurlandırmış, mârifet-i ilâhiyyeye mazhar olmuş ve her dâim Allah'ın cemâlini seyreden kimselerdir. Bunlar hakikat-ı Muhammediyye'ye âşıktırlar ve hakikat-ı Muhammediyye'ye mazhar olan zamanın kutbunu mahbub ittihâz edip ona tam teslim olmuşlardır. Ubudiyet ve taat ile meşgullerdir. Benliklerini terk ederek vahdet deryasına dalmış, seven mertebesinden sevilen mertebesine yükselmişlerdir. Tecelli-i zâta ve vahdet sırrına mazhar olup, vahdet-i vücud sırrına nâil olmuşlardır. "*Arâyisullah*" da denen ve Makam-ı mahbûbiyyete ulaşmış olan bu tâife, insanlar tarafından çok fazla bilinmezler. Enâniyetlerini yok etmişler ve nur-u muhabbet ile hem-dem olmuşlardır. Kalblerinde muhabbetullah'tan başka bir şey kalmamıştır.²⁷

La'lîzâde Abdülbâkî'nin burada yaptığı tasnif, Allah'a ulaşmak için kullanılan metod ve gidilen yolların mahiyetine göre yaptığı tasniftir. "Allah'a ulaşan yollar mahlukâtın adedi kadardır."²⁸ Ancak bu yolları genel olarak üç ana grupta toplamak da mümkündür. Birincisi, *Tarik-i Ahyâr*'dir. İbadet ve amel sahiplerinin yoludur. İkincisi, *Tarik-i Ebrâr*'dir. Mücâhede ve riyazet sahiplerinin yoludur. Üçüncüsü ise, *Tarik-i Şuttâr*'dir. Aşk, cezbe ve muhabbet sahiplerinin

²³ La'lîzâde Abdülbâkî, *Hediyetü'l Müştâk fi Şerhi Mesleki'l Uşşâk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 636, 203a.

²⁴ Harâbâti: Nefsani, süfli ve hayvani arzuları yok edip Allah'da fani olan, iradesi dışında kendisinden marifet ve irfan zuhur eden kâmiller, bkz: Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 158.

²⁵ Ahfiya: Melâmet ehli, Melâmiler. Bkz: Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 28. Sır ehli veya ashâbi, Allah'ın perdelediği ve yarattıklarından gizlediği bir grup, bkz. Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, 45.

²⁶ Şuttar: Nefsi kendisini bâtıldan uzaklaştıran, fütüvvet ehli, bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 328.

²⁷ La'lîzâde, *Hediyetü'l Müştâk fi Şerh-i Mesleki'l Uşşâk*, 203b-205a.

²⁸ Ebu Abdurrahman es-Sülemi, *Tabakâtu's-Sufiyye* (Ebu Bekir et-Tastemani bölümü), nşr: Nurettin Şaribe (Kahire: y.y., 1986), 305.

yoludur.²⁹

La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, aşk ve cezbe yolu olarak kabul edilen *Tarik-i Şuttar*, diğerlerine göre daha keskin ve daha kısadır. Bu yolda vuslata erenlerin makamı da, *Tarik-i Ahyâr* ve *Tarik-i Ebrâr*'da vuslata erenlerin makamından daha yüksektir. Bu yolun talipleri, Allah'ı sevdikleri için Allah tarafından da sevilmeindedirler. Allah'a duydukları sevgi sayesinde kendi benliklerini terk ederek fenâyâ ermişlerdir. Melâmilerin tabi oldukları yol da bu yoldur. La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, Melâmiler, aşk ve cezbe ile velilerin en üstünü haline gelmişlerdir. Benliklerini terk ederek vahdet sırrına ermişlerdir.

La'lizâde Abdülbâkî'nin, Melâmilerin, velilerin en üstünü oldukları konusunda İbnü'l-Arabî'nin görüşlerinden etkilendiği görülmektedir. Zira İbnü'l-Arabî'ye göre, Melâmiler, ehlullahtan bir gruptur. Onlar her an Allah ile beraberdirler ve sürekli ibadet hâlinededirler. Melâmilerin hâllerine hiç kimse vâkıf değildir. Allah onları diğer insanların arasında gizlemiştir. Onların makamı velâyetin en üst makamıdır ve onun üstünde nübüvvet makâmı vardır.³⁰ Hatta Melâmilerin makamı makamsızlıktır ve sıfatsızlıktır. Sıfatsızlık ise delil-i keşf-i Zâttır. Melâmilik, ekâbir-i ricâlullah ve kümmel-i ehllullahın tarikidir.³¹

Yukarıda anlatılanların neticesinde, bu yola tabi olanların diğerlerine göre daha hızlı bir şekilde terakki ettikleri söylenebilir. Bu yola sülûk edenlerin daha başlangıçta ulaştıkları merteye, diğerlerinin sülûkları neticesinde ulaştıkları mertebeden daha yüksektir.³² Çünkü bu yolla ulaşılan merteye *hakka'l-yakin* mertebesidir. Tevhidin en üst mertebesidir. Kendi benliğini terk ederek Allah'tan gayrı kimseyi görmeme mertebesidir.³³

La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, *şuttar* tarikinin en tepesindeki kişi, aynı

²⁹ Necmüddin Kübra, *Usûlu Aşere (Tasavvufî Hayat içinde)*, trc. ve şrh. İsmail Hakkı Bursevi, der. Mustafa Kara, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 40-44.

³⁰ İbnü'l-Arabî, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, III, 34-37. Ayrıca İbnü'l-Arabî'nin Melâmet hakkındaki görüşleri için bkz. Ali Bolat, "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de Melâmet Tasavvuru", *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi*, 23, (2009), 457-469; Ali Bolat, *Muhammed Nûru'l-Arabî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (İstanbul: h Yayınları, 2015), 126, 183.

³¹ Abdullah İlâhî, *Zâdü'l-Müşâkin*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş, nr. 206, 17b-18a, 79ab

³² Kübra, *Usûlu Aşere*, 45.

³³ Osman Türer, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin Şeriat, Tarikat ve Tasavvuf Anlayışı", Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyum Bildirileri (İstanbul: Seha Neşriyat, 1992), 74-76.

zamanda bütün velâyet makamlarının en tepesindeki kişidir. Bu kişi velâyet-i nübüvvetin halifesi olarak da kabul edilir. Peygamberin bulunduğu manevî makamı temsil eder. Ehl-i keşf, ârifler ve ulema nazarında aklen, naklen ve keşfen bu böyledir.³⁴

La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, bu kişi, *hakikat-ı Muhammediyye* ve *velâyet-i Muhammediyye* varisidir. İnsan-ı kâmil mertebesinin ve külli iradenin mazharıdır.³⁵ Bütün ilâhi esma ve sıfatları üzerinde toplayan bu kişi aynı zamanda Allah isminin de mazharıdır.³⁶ Allah'ın tecelli ettiği bir aynadır.³⁷ Mevcudatın yaratılış sebebi, melekût âleminin de özüdür. Ruhâni, cismâni âlemleri ve bütün varlık mertebelerini bünyesinde cem eden bir varlıktır. Mevcudatın en mükemmelidir.³⁸ Muhammedi (sav) ahlak ile ahlaklanmıştır.³⁹ Onun bulunduğu bu makam, her devirde sadece bir kişi tarafından temsil edilir. Zamanın kutbu ve gavs-ı azamıdır. Onun bütün fiil ve hâlleri Allah'ın rızasına muvaffıktır.⁴⁰ Bu âlemde her dâim mevcut olan bu şahıs, bütün ilimlerin evveline ve âhiline, bütün eşyanın hakikatine münkeşiftir.⁴¹ La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, bu makama kesb ile ulaşmak mümkün değildir. Bu makama ancak Allah'ın hususi lütfu ve ikrâmı ile ulaşılabilir.⁴²

La'lizâde Abdülbâkî'nin yukarıda bahsettiği ve en büyük veli olarak kabul ettiği bu kişi, tasavvuf geleneğinde, *kutbu'l-aktâb* olarak isimlendirilen kişidir. Bu şahıs, ilâhi isimleri kendinde cem ettiğinden dolayı, tasavvufta, ruhâni ve cismâni âlemin sebebi ve koruyucusu olarak kabul edilir.⁴³ Bütün mahlukâtın müşkilâtını halletme, insanları irşâd ve davet edebilme kudretine sahiptir.⁴⁴ Sözlerinde, fiillerinde, ahlakında ve ilminde kâmil seviyeye ulaşmış, şeriat, tarikat ve hakikatte

³⁴ La'lizâde, *Mebde ve Meâd*, 101b-102b.

³⁵ La'lizâde, *Mebde ve Meâd*, 6a-6b.

³⁶ La'lizâde, *Mebde ve Meâd*, 61a.

³⁷ La'lizâde Abdülbâkî, *Sergüzeşt*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emanet Hazinesi, nr. 1274, 156a.

³⁸ La'lizâde, *Mebde ve Meâd*, 54b.

³⁹ La'lizâde, *Hediyetü'l Müştâk fi Şerh-i Mesleki'l Uşşâk*, 209a.

⁴⁰ La'lizâde, *Mebde ve Meâd*, 6a-6b.

⁴¹ La'lizâde, *Sergüzeşt*, 156a.

⁴² La'lizâde, *Hediyetü'l Müştâk fi Şerh-i Mesleki'l Uşşâk*, 182a.

⁴³ Özkan Öztürk, *Siyaset ve Tasavvuf* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 208-225.

⁴⁴ Osman Hakiki Bey, *İrşâdnâme*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1429, 23.

mükemmelleşmiş insan olarak görülür.⁴⁵

Görüldüğü gibi La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre en büyük veliler aşk yolunu tercih eden velilerdir. Bunlar içinde de en makbulü Melâmilendir. Her asırda mevcut olduğuna inanılan ve velâyet-i nübüvvetin temsilcisi olarak kabul edilen kişi ise, bu yoldaki velilerin en büyüğü olarak kabul edilen kişidir.

La'lîzâde Abdülbâkî, Allah'ın, veli kullarına, özellikle de *velâyet-i hassa*'ya mazhar olan kullarına, bazı hususi lütuflarda bulunduğunu ifade eder. Ona göre, bu makama mazhar olan kullar, mahfuzdur. Kerâmet ve tasarruf sahibidirler. Onun bu konulardaki görüşleri kısaca şu şekilde izah edebilir.

2. 1. Mahfuziyet

Lügatta korunmuş, gözetilmiş manalarına gelen mahfuziyet,⁴⁶ tasavvuf istilâhında *sözü ve davranışı ile Allah'a muhalefet etmekten korunmuş veli* anlamında kullanılmaktadır.⁴⁷

Hususi velâyete mazhar olan veliler, La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre Allah tarafından özel olarak korunmuştur. Masum olanın enbiyâ olduğunu, evliyânın masum olmadığını, günah irtikâb edebileceklerini, hatta günah-ı kebâir bile işleyebileceklerini belirten La'lîzâde Abdülbâkî, bunun onların velâyetlerine engel olmadığını ifade eder. Evliyânın gaflet içinde olmadığını, irtikâb ettikleri küçük ve büyük günahlardan hemen sonra tazarru ve niyâz ile nedâmet içinde istiğfâr ettiklerini, Allah'ın da onların bu istiğfârlarını kabul ettiğini, günahlarının itirafı ve tevbeleri karşılığında onlara ecir de verdiğini belirtir. "*Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir,*" (el-Furkân, 25/70) âyet-i kerimesini delil göstererek, "*Enbiyâ masumdur, evliyâ mahfuzdur*" sözünden anlaşılması gerekenin bu olduğunu ifade eder.⁴⁸

İbnü'l-Arabi ise velinin mahfuziyetini, keşf ve müşâhede açısından ele alarak değerlendirir. İbnü'l-Arabi'ye göre nebiler bütünüyle koruma altında iken, veliler

⁴⁵ Azizüddin Nesefî, *İnsan-ı Kâmil, Tasavvufta İnsan Meselesi*, trc. Mehmet Kanar (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 18.

⁴⁶ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 33. Baskı (Ankara: Aydın Kitapevi, 2017), 653.

⁴⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 233.

⁴⁸ La'lîzâde, *Sergüzeşt*, 149a-150b.

sadece kalbine gelen ilhâm konusunda mahfuzdurlar.⁴⁹ La'lîzâde Abdülbâkî, velinin mahfuziyetini ameli açıdan değerlendirirken, İbnü'l-Arabi ise, keşif ve ilhâm açısından değerlendirmektedir. Ona göre veli keşfinde yanılmaz. Ancak İbnü'l Arabî'nin bu değerlendirmelerinde hakikat-ı Muhammediyye'ye mazhar olan ve insan-ı kâmil makamını temsil eden kimse veya kimseleri kast ettiğini söylemek daha doğru olur.

Netice olarak denebilir ki, nebinin günah işlemesi, bizzat Allah tarafından, günah işleme kabiliyeti elinden alınmak suretiyle hususi olarak engellenirken, velinin günah işlememesi konusunda ise böyle bir garanti verilmemektedir. Ancak velinin günah işlememe arzusu, gayreti ve işledikten sonra duyduğu pişmanlıktan dolayı ettiği tövbe neticesinde, Allah tarafından kalbine verilen bir nur ve özel inayet ile günah işleme fırsatı verilmemek suretiyle korunmaktadır.

2. 2. Kerâmet

Kerâmet, nübüvvet davası olmayan mü'min bir kimseden zuhur eden harikulade olaylardır⁵⁰ ve iki kısımdır. Biri, *kerâmet-i kevnîyye*, diğeri ise, *kerâmet-i ilmiyye*'dir. *Kerâmet-i kevnîyye* ya da *maddi kerâmet*, su üzerinde yürümek, ateşte yanmamak gibi hâller iken, *kerâmet-i ilmiyye* ya da *manevi kerâmet* ise, ilim, ibadet, ahlak gibi konularda gösterilen olağanüstü hâllerdir.⁵¹

Sûfiler, *Kerâmet-i ilmiyye*'ye itibar ederken, *kerâmet-i kevnîyye*'ye, Allah'ın lütfu olarak kabul etmekle birlikte, kendileri için bir imtihan vesilesi, bir istidraç olabilir düşüncesi ile itibar etmemişler, hatta bu tür hâllerden içtinâb etmişlerdir.⁵²

La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre, nebiler de veliler gibi Allah tarafından verilen bazı özel ikrâmlara mazhar olurlar. Bu ikrâmlar, enbiyâdan sâdır olursa *mucize*, veliden sâdır olursa *kerâmet* adını alır.⁵³ Mucize ve kerâmet arasında "harikulade oluş" itibarıyla herhangi bir fark yoktur. Peygamberlerin velilerden üstün olması

⁴⁹ Karadaş, "Tasavvufta Peygamberlik Tasavvuru", 33.

⁵⁰ Seyyid Şerif Cürcânî, *Ta'rifât*, (Kahire: Ahter Matbaası, 1308), 78.

⁵¹ Mehmet Necmettin Bardakçı, Mehmet Saffet Sarıkaya ve Nejdet Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâi Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31, (2013/2), 94.

⁵² Süleyman Uludağ, "Kerâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 265-267.

⁵³ La'lîzâde, *Sergüzeşt*, 153a.

da mucizelerin üstün oluşundan kaynaklanmamaktadır. Peygamberlerin üstünlüğü, onların günahsız ve masum olmasından kaynaklanmaktadır. Mucizeler nübüvvet davasını ispat için verilir. Derece olarak da kerâmetten üstündürler. Kerâmet de velâyetin ispatı için verilir. Velinin velâyeti, nebiye intisâbından kaynaklandığından dolayı velinin kerâmeti aynı zamanda nebinin nübüvvetinin ispatıdır.⁵⁴

Hz. Peygamber (sav) çağında kerâmetin vukuâ gelmesi peygamberi tasdik etme manasına geldiği gibi ondan sonraki asırlarda da Onu tasdik etmek manasına gelir.⁵⁵ Peygamberler münkirleri ilzâm ve iknâ etmek için mucizeleri izhâr etmek ile memurdurlar. Ancak veliler, kerâmetlerini izhâra mezun değildirler, bilakis setr etmek zorundadırlar. La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre, Allah'ın bu tür ikrâmlarını izhâr etmeye çalışanlar, velilerin katında makbul değildirler. Eğer bu tür ikrâmlar kişinin iradesi dışında vukû bulursa, o vakit emr-i ilâhi ile izhâr etmek gereklidir. La'lîzâde Abdülbâkî, bu tür ikrâmlara "nâdire şâz" isminin verildiğini belirtir.⁵⁶

La'lîzâde Abdülbâkî, mucizenin, nübüvvetin ispatı için verildiğinden dolayı izhâr, kerâmetin ise gurura sevk etme tehlikesi olduğundan dolayı da setr edilmesi gerektiğini belirtir. Bununla birlikte, velinin, iradesi dışı gelen kerâmetleri izhâr etmesinin zorunlu olduğunu ifade eder. La'lîzâde Abdülbâkî'nin tezat gibi görülen bu ifadelerini, kerâmet, eğer gurura sevk edecekse setr edilmeli, nübüvvetin ispatına vesile olacaksa izhâr edilmeli şeklinde anlamak gerekir.

Kerâmet bazen de velilere kalblerinin mutmain olması, nefislerini te'dib etmeleri ve ahlâklarını güzelleştirmeleri için verilir.⁵⁷ Bununla birlikte, kıyamete kadar gelecek olan velilerden sâdir olacak olan bu tür olağanüstü hâlleri Allah'ın Peygamberimiz'e (sav) bir ikrâmı olarak değerlendirmek de mümkündür.⁵⁸

Netice olarak denebilir ki, mucize ve kerâmet mahiyet itibarıyla olağanüstü hâllerden meydana gelir. Ancak, mucize, peygamberlerin davalarını ispat

⁵⁴ Ali b. Osman Cüllâbî el-Hücviri, *Keşfu'l-Mahcûb, Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 281-282.

⁵⁵ Kelâbâzi, *et-Ta'arruf*, 44.

⁵⁶ La'lîzâde, *Sergüzeşt*, 153a.

⁵⁷ Ebu Nasr Abdullah b. Ali b. Muhammed es-Serrâc et-Tûsi, *el-Lüma' fi't-Tasavvuf*, thk. Reynold Alleyne Nicholson (Leiden: Beril Matbaası, 1914), 219.

⁵⁸ Serrâc, *el-Lüma'*, 223.

amacıyla verilirken, velilerin kerâmeti ise tabi oldukları nebinin şeriatını tasdik ve velâyetlerini kuvvetlendirmek amacıyla verilir. Bu cihetle, nebi mucizesini izhâr etmekle yükümlü iken, veli sadece nebinin nübüvvetini teyid eden kerâmetlerini izhâr edebilir.

2. 3. Tasarruf

Lügatta sahip olma, kullanma, idare etme manalarına gelen tasarruf⁵⁹ ıstılâhta olağanüstü şekilde insanlara ve varlıklara hükmetmek anlamında kullanılmaktadır.⁶⁰ Başka bir ifadeyle, tasarruf, Allah'ın eşyayı ve varlıkları *maddi* olarak bütün insanlara, *manevi* olarak ise sadece peygamber ve velilere musahhar kılmasıdır.

La'lizâde Abdülbâkî'ye göre Allah veli kullarına böyle manevî bir tasarruf yetkisi vermiştir. Bunlar Allah'ın kudreti ile hayvanât, nebâtat ve cemâdat üzerinde tasarruf edebilir, onları Allah'ın iziniyle arzu ettikleri gibi istihdam edebilir, hatta onları nutka bile getirebilirler. Özellikle de *nur-u velâyet-i Muhammediyye* ve *sırr-ı Ahmediyye*'ye mazhar olan kâmil veliler, her bir sâlikin nerede ve ne hâlde olduğunu müşâhede edebilir, onları manen yönlendirebilir ve feyizlendirebilirler. Allah onlara *nur-u hakikat-ı Muhammediyye* ile öyle bir kuvve-i kudsiye vermiştir ki, onunla cümle eşyanın ilmüne ve hakikatına muttali olabilir, insanların müşkillerini hâlledebilirler.⁶¹

La'lizâde Abdülbâkî'ye göre, *hilâfet-i nübüvvet*'in temsilcileri olan halifelerin, şer'î hükümleri uygulamada yetkileri olduğu gibi, *hilâfet-i velâyet*'in temsilcileri olan insan-ı kâmillerin de manevi tasarruf yetkileri vardır. *Hilâfet-i nübüvvet*'in temsilcileri nasıl dünya işlerini idare ve sevk edebiliyorlarsa, *hilâfet-i velâyet*'in temsilcileri olan insan-ı kâmiller de manevi işleri Peygamberimiz'den (sav) aldıkları nur sayesinde sevk ve idare edebilirler.⁶²

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Velinin sahip olduğu bu tasarruf yetkisi, velinin kendinden olmayıp, velinin bağlı olduğu nebinin tasarruf yetkisinin bir tecellisidir. Bu tasarruf yetkisi, aynı zamanda velinin bağlı

⁵⁹ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1209.

⁶⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 344.

⁶¹ La'lizâde, *Sergüzeşt*, 152a.

⁶² La'lizâde, *Mebde ve Meâd*, 101b-102b.

olduğu nebinin nübüvvetinin de bir ispatıdır.⁶³

Ancak bu tasarruf yetkisi her veli için de geçeli değildir. Bazı evliyânın tasarruf yetkisi vardır, bazısının ise yoktur. Bununla birlikte tasarruf yetkisi olmayan evliyânın işlerini bizzât Allah üstlenmektedir. Gümüşhanevî'ye göre tasarrufu olmayan velinin halkı irşâd etmesi de doğru değildir. Çünkü Allah'ın tasarrufuna giren veli, başkasına tasarruf hakkı kullanamaz. Kendi nefesine velâyeti olmayanın başkasına velâyeti olamaz.⁶⁴

La'lîzâde Abdülbâkî'nin bahsettiği tasarruf yetkisinden her velinin bulunduğu manevî makama göre bir hissesi olabilir. Ancak, La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre, hakiki tasarruf yetkisine sahip olan kişi, *velâyet-i Muhammediyye*'nin ve *hilafet-i velâyet*'in temsilcileri ve insan-ı kâmil mertebesinin mazharı olan kimselerdir.

Bu bağlamda konuyu değerlendiren Fazlur Rahman ise, tasavvufteki *koruyucu veliler* nazariyesinin⁶⁵, Şia'daki imamet görüşünün etkisi ile ortaya çıkmış olabileceğini ifade ederek biraz abartılı bulur.⁶⁶ Bu tür düşünceler, tasavvufun ortaya çıkmasından önce var olduğu, Müslümanların feth ettiği yerlerde yaygın olduğu ve tasavvufî bir boyutla yeniden şekillendiği düşüncesiyle de tenkit edilebilir.⁶⁷

Netice olarak, bir peygamberin getirdiği şeriata ait işleri deruhte eden bir vekil olduğu gibi, bir peygamberin manevî irşâd vazifesine ait işleri deruhte eden ve Allah tarafından özel bir inâyet ile desteklenen bir vekil veya vekillerin mevcut olduğu söylenebilir. Ancak bu vekillere haddinden fazla ilâhi bir güç atfetmek dini açıdan oldukça mahzurludur. Bu tür insanlar her ne kadar vazifeleri gereği

⁶³ Muhammed Pârsa, *Risâle-i Kudsiyye*, trc. Hasan Almaz (İstanbul: Semerkand yayınları, 2012), 54-55.

⁶⁴ Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, *Camiü'l-Usûl*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, nr. 1333, 7.

⁶⁵ Bu nazariyeye göre, dünyanın manevi dengesini sağlayan ve Allah'tan başka hiçbir kimse tarafından bilinmeyen, velilerden müteşekkil bir hiyerarşik bir yapı vardır. Dünya bütünlüğünü, bu velilerin varlığına borçludur. Bu hiyerarşik yapı, merdivenin basamakları gibidir. En son basamakta ise, çevresinde bütün kâinatın döndüğü "kutub" bulunmaktadır. Eğer bu ruhâni yapı olmasa idi, kâinat paramparça olurdu. Bkz: Fazlur Rahman, *İslâm*, trc. Mehmed Dağ-Mehmet Aydın (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 218.

⁶⁶ Fazlur Rahman, *İslâm*, 217-218.

⁶⁷ Afîfî, *Tasavvuf, İslâm'da Manevi Hayat*, ss. 258-259.

Allah'ın özel inayet ve lütuflarına mazhar olsalar da, netice itibarıyla birer beşerdirler. Allah'ın onlara olan lütuf ve ihsanları da bu ölçüde olacak, imtihan sırrı ve beşeriyet sınırları aşılmayacaktır.

Sonuç

Tasavvufun en temel konularından biri olarak kabul edilen *velâyet* ve *veli* kavramı hakkında yukarıda bahsedilen farklı görüşler değerlendirildiğinde *veli*; sürekli ibâdet ve tâat ile meşgul olan, kendi varlığını ve benliğini terk ederek fenâyâ eren, mazhâr olduğu ilâhi sevgi vasıtasıyla bekaya nâil olan ve Allah tarafından özel olarak muhafaza edilen müttaki kişi olarak tarif edilebilir. La'lîzâde Abdülbâkî'nin de bu tarifi kabul ettiği söylenebilir.

Tasavvufta genel olarak kabul edilen düşünceye göre, velâyet mertebeleri çalışarak elde edilemez. Bu mertebeler Allah'ın kuluna bahşettiği özel bir lütuftur. Ancak Allah bu lütfu kendine ulaşmak için gayret eden kimselere bahşeder.

La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre insanı velâyete ulaştıran birçok yol olmakla birlikte, en büyük mertebeye sahip olan veliler aşk ve cezbe yolunu tercih eden velilerdir. Bunlar içinde en yüksek mertebeye sahip olanlar ise Melâmilerdir. Bu yolun en tepesindeki kişi bütün velâyet makamlarının en tepesindeki kişidir. Peygamberin bulunduğu manevi makamı temsil eden bu kişi aynı zamanda *hakikat-ı Muhammediyye* ve *velâyet-i Muhammediyye*'nin varisi, insan-ı kâmil mertebesinin, külli iradenin ve Allah isminin mazhârı, ruhânî, cismânî âlemleri ve bütün varlık mertebelerini bünyesinde cem eden, zamanın kutbu ve gavs-ı azamı olarak kabul edilen kişidir.

La'lîzâde Abdülbâkî'nin, tecelli-i zâta ve sırr-ı vahdete mazhar olup sırr-ı Vahdet-i vücuda nâil olanları da en büyük veliler olarak görmesi, onun velâyet anlayışının Vahdet-i vücud temelli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte seyr-i sülûk metodu olarak aşk ve cezbe benimsenmesi onun Bayramî-melâmileri'nden etkilendiğini göstermektedir.

La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre Allah, aynı zamanda *velâyet-i hassâ*'ya mazhar olan bu veli kullarına bazı hususi lütuflarda bulunur. Ona göre, bu makama mazhar olan kullar mahfuzdur. Kerâmet ve tasarruf sahibidirler. Ancak bu ikrâmlar, kesinlikle fazilet açısından mucize ile karşılaştırılmaz. La'lîzâde Abdülbâkî'ye göre veliye ikrâm edilen bu tür hâller, peygamberin nübüvvetinin ispatına yöneliktir.

Netice olarak diyebiliriz ki, La'lîzâde Abdülbâkî'nin velâyet anlayışı, aşk ve cezbeye dayanan ve Vahdet-i vücud temelli bir velâyet anlayışıdır. Bu açıdan bakıldığında, onun velâyet anlayışının Bayramî-Melâmileri'nin ve İbnü'l-Arabî'nin velâyet anlayışından etkilendiğini ve onlara göre şekillendiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Abdülbâkî, La'lîzâde. *Hediyetü'l Müştâk fi Şerhi Mesleki'l Uşşâk*. Pertev Paşa. 636: 178b-225a. Süleymaniye Kütüphanesi.
- Abdülbâkî, La'lîzâde. *Mebde ve Meâd*. Pertev Paşa. 636: 1b-111a. Süleymaniye Kütüphanesi.
- Abdülbâkî, La'lîzâde. *Sergüzeşt*. Emanet Hazinesi. 1274: 125b-165b. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991. 6: 256
- Âlûsi, Şehâbeddin Mahmûd. *Ruhu'l-Meâni*. Nşr. Muhammed Ahmed el-Emed-Ömer Abdüsselâm es-Selâmi. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999-2000, 146.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin, Mehmet Saffet Sarıkaya ve Nejdet Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâi Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31, (2013/2): 89-107.
- Ali Bolat. *Muhammed Nûru'l-Arabi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, İstanbul: h Yayınları, 2015.
- Bolat, Ali. "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de Melâmet Tasavvuru". *Tasavvuf İlmi ve Araştırma Dergisi*. 23, (2009): 457-469.
- Buhâri, Muhammed b. İsmail. *Camîu's-Sahih*. 8. Cilt. İstanbul: Yy., 1992. "Rikâk", 38.

- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları. 2014.
- Cürcâni, Seyyid Şerif. *Ta'rifât*. Kahire: Ahter Matbaası, 1308.
- Çift, Salih. "Tasavvufta Velâyet Kavramı: Hâkim Tirmizi Örneği", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-2*. İstanbul: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2003.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Tükçe Ansiklopedik Lugat*. 33. Baskı. Ankara: Aydın Kitapevi, 2017.
- Fazlur Rahman. *İslâm*. Trc. Mehmed Dağ-Mehmet Aydın. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Ebu'l Alâ Afifi. *Tasavvuf, İslâm'da Manevi Hayat*. Trc. Ekrem Demirli-Abdullah Kartal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaüddin. *Camiü'l-Usûl*. Ali Emiri Koleksiyonu. 1333: 7. Millet Kütüphanesi.
- Hücviri, Ali b. Osman Cüllâbî. *Keşfu'l-Mahcûb, Hakikat Bilgisi*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- İbn Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed. *El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, nşr: Osman Yahya. 14. Cilt. Beyrut: Daru'l-Sadr, 1405/1985. 7: 100-103; 10: 285; 11: 251; 12: 185.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvini. *Sünenu İbn Mâce*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbâki. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tsz. "Zühd", 4.
- İlâhi, Abdullah. *Zâdü'l-Müřtâkin*. Kemankeş. 206: 1a-228a. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi
- Karadaş, Çağfer. "Tasavvufta Peygamberlik Tasavvuru". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19/1. (2010): 32-33.
- Kâřâni, Abdürrezzak Kemâlüddin. *Letâifü'l-A'lâm fi İşârâti Ehli'l-İlhâm*. *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. 590. İstanbul: İz Yayıncılık.

2015.

Kelebâzi, Ebubekir Muhammed b. İshak Buhari. *Et-Ta'arruf li-Mezhebi ehli't-Tasavvuf*. Thk. Arthur John Arberry. Kahire: Y.y., 1933, 47.

Kıziler, Hamdi. "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'de Velâyet Tasavvuru". *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyumu Bildirileri,(Gümüşhane, 03-05 Ekim 2013)*. Ed. İhsan Günaydın-Ali Kuzudişli-Adem Çatak. 245-250. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları. 2013.

Kuşeyri, Abdulkerim b. Hevâzin. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. Şhr. Zekeriya el-Ensâri. B.y.: Y.y., 1304.

Müslim, Ebu'l Huseyn el-Kuşeyri. *Sahihu Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbâki. 4 Cilt. Kahire: Darü's-selâm, 1955. 1: "Birr", 38.

Necmüddin Kübra. *Usûlu Aşere, (Tasavvufi Hayat içinde)*. tec. ve şrh. İsmail Hakkı Bursevi. Der. Mustafa Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Nesefi, Azizüddin. *İnsan-ı Kâmil, Tasavvufta İnsan Meselesi*. Trc. Mehmet Kanar, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Osman Hakiki Bey. *İrşâdnâme*. Osman Ergin Yazmaları. 1429: 2-39. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

Öztürk, Özkan. *Siyaset ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Pârsa, Muhammed. *Risâle-i Kudsiyye*. Trc. Hasan Almaz. İstanbul: Semerkand yayınları, 2012.

Razi, Fahreddin. *Mefâtihu'l-Gayb*. Thk. Abdurrahman Muhammed. 30 Cilt. Kahire: Y.y., 1933-38., 17: 126.

Serrâc, Ebu Nasr Abdullah b. Ali b. Muhammed. *El-Lüma' fi't-Tasavvuf*. Thk. Reynold Alleyne Nicholson. Leiden: Beril Matbaası, 1914.

Sülemi, Ebu Abdurrahman. *Tabakâtu's-Sufiyye*. (Ebu Bekir et-Tastemani bölümü) Nşr. Nurettin Şaribe. Kahire: Y.y., 1986. 305.

LA'LİZÂDE ABDÜLBÂKÎ'DE VELÂYET ANLAYIŞI

- Tek, Abdurrezzak. *Abdullatif Kudsi Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2007.
- Tirmizî, Hakîm. *Hatmü'l Evliya*. Thk. Osman Yahya. Beyrut: Y.y., 1965.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa. *Câmiu's-Sahih*. Thk. Kemal Yusuf el-Hût. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987. 4: "Zühd", 53.
- Türer, Osman. "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin Şeriat, Tarikat ve Tasavvuf Anlayışı". Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyum Bildirileri. İstanbul: Seha Neşriyat, 1992.
- Uludağ, Süleyman. "Kerâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 265-267. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016.
- Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım Mahmûd. *El-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akvâl fi Vucûhi't-Te'vil*. 3. Cilt. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1983, 2: 243.

